

Παναγιώτη Κορλίρα
Φιλοσοφία της Πολιτικής Οικονομίας
Γνώση, 1991, 240 σελ.

Το βιβλίο του καθηγητή Παναγιώτη Κορλίρα (Π.Κ. στο εξής) είναι από πολλές απόψεις ένα σημαντικό εγχείρημα. Ο ιστόχου που θέτει και η ευρύτητα του πεδίου που θέλει να καλύψει, φιλοδοξούν να το τοποθετήσουν στην ίδια μοίρα με ανάλογα εγχειρήματα, όπως αυτά του Gunnar Myrdal και της Joan Robinson¹. Δεν είναι τυχαίο ότι όπως και οι δύο επιφανείς προκάτοχοι του, ο Π.Κ. προσπαθεί να στηρίξει τη συνέχεια της εξέλιξης των οικονομικών θεωριών, τονίζοντας τα βασικά ιδεολογικά χαρακτηριστικά του πυρήνα της Πολιτικής Οικονομίας. Όπως και οι Myrdal και Robinson, ο Π.Κ. αμφισβητεί την αξιολογική ουδετερότητα της Πολιτικής Οικονομίας και αναζητά τις θεμελιώδεις ηθικές αρχές κάθε οικονομικής οργάνωσης. Κι' αν ο Myrdal θέλησε να καταδείξει τις ωφελμιστικές βάσεις της οικονομικής ανάλυσης, και η Robinson ν' αποκαλύψει τις «μεταφυσικές προτάσεις» που στηρίζουν το οικοδόμημα της οικονομικής θεωρίας, ο Π.Κ. προσπαθεί να δείξει ότι η οικονομική σκέψη, από τον Adam Smith μέχρι σήμερα, κυριαρχείται απ' το ηθικό τρίπτυχο: διαφύλαξη των ατομικών ελευθεριών—

οικονομική αποτελεσματικότητα—κοινωνική δικαιοσύνη.

Η ανάδειξη αυτών των ηθικών αρχών αποτελεί τον κεντρικό άξονα της προβληματικής του βιβλίου. Ο Π.Κ. επιχειρεί να ξαναδώσει στην οικονομική επιστήμη τον ξεχασμένο κοινωνικό και πολιτικό της χαρακτήρα. Σε μία πρώτη θεματική ενότητα (κεφάλαια 2 έως 7) ο Π.Κ. παρουσιάζει την ιστορική εξέλιξη της φιλοσοφίας της οικονομικής πολιτικής από την εποχή του Διαφωτισμού (Locke, Rousseau, Voltaire), μέχρι την σύγχρονη περί δικαιοσύνης φιλοσοφία του Rawls. Σκόπιμα ο Π.Κ. υπερβαίνει τα όρια της οικονομικής ανάλυσης προκειμένου να τονίσει εκείνη την πλευρά του φιλελευθερισμού (κεφ. 2-3) που δεν απέκλειε την επέμβαση του κράτους χάριν της κοινωνικής δικαιοσύνης, σύμφωνα με την αρχή της «συμπάθειας». Ακόμα κι' όταν εξετάζει τον θεωρητικό πυρήνα του μοντέλου γενικής ισορροπίας των Walras-Pareto στην σύγχρονη εκδοχή του (κεφ. 4) ο Π.Κ. στοχεύει να σηματοδοτήσει τα όρια των δυνατοτήτων αυτορύθμισης του συστήματος της αγοράς, καθιστώντας έτσι προφανή την αναγκαιότητα

κρατικής παρέμβασης (π.χ. σελ. 61). Με την ίδια λογική, μελετώντας την εξέλιξη των θεωριών περί κοινωνικού συμβολαίου στον Rousseau, τον Rawls και τον Arrow (κεφ. 5), καταφέρνει να καταδείξει τον ουσιαστικό ρόλο του κράτους σαν υπερατομικού μηχανισμού που εγγυάται ταυτόχρονα τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ωφελιμότητας, αλλά και την αποφυγή συγκρούσεων μεταξύ ατομικών και συλλογικών επιλογών.

Η κριτική του «νεοσυντηρητισμού» στο επόμενο κεφάλαιο είναι κατά τη γνώμη μας η κορυφαία στιγμή του βιβλίου. Αντιστεκόμενος στην επίθεση του «νεοσυντηρητισμού», όπως αποκαλεί τις αντιλήψεις των von Mises, von Hayek, Friedman, Nozick κ.λπ., ο Π.Κ. αποδεικνύει πειστικά τον αντικοινωνικό τους και εντέλει αντιφιλελεύθερο χαρακτήρα. Και το κάνει αυτό αντιτείνοντας επιχειρήματα, όχι από το οπλοστάσιο των αντιπάλων (σοσιαλιστών ή κενυσιανών), όπως θάταν ευκολότερο, αλλά από την πλούσια φιλελεύθερη παράδοση. Η πολιτική του «ελάχιστου κράτους» ανάγοντας την κατοχύρωση του status quo και την υπεράσπιση των ατομικών «ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων» σε θεμελιώδες αξίωμα, αρνείται κάθε κρατική αναδιανεμητική παρέμβαση και ουσιαστικά κάθε έννοια οικονομικής δικαιοσύνης (βλ. σελ. 88-91). Θα προσθέταμε ότι ο νεοσυντηρητισμός αντιστρατεύεται μ' αυτόν τον τρόπο την βασικότερη αρχή του ωφελιμιστικού φιλελευθερισμού που ήταν, σύμφωνα με τον Bentham, «η μεγαλύτερη ευτυχία για τον μεγαλύτερο αριθμό ατόμων»².

Ο Π.Κ. εξετάζει στη συνέχεια (κεφ. 7) τις αδυναμίες της φιλελεύ-

θερης παράδοσης που δεν κατάφερε να βρει λύσεις ούτε στο πρόβλημα της φτώχειας, ούτε στο φαινόμενο των οικονομικών κρίσεων. Παραθέτει τη σοσιαλιστική κριτική έχοντας σαν στόχο να δείξει ότι το τρίπτυχο ελευθερία-αποτελεσματικότητα-δικαιοσύνη αποτελεί τον βασικό κορμό της εξέλιξης των οικονομικών θεωριών. Γι' αυτό επιμένει σ' εκείνο το ρεύμα σοσιαλιστικών που θέλει το άτομο «θεμελιώδες μέτρο αξίας και (την) ατομική ελευθερία ως κύρια πηγή ηθικής καταξίωσης της κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης» (σελ. 101). Και φυσικά είναι προς την πλευρά του Saint Simon, του Simondoni και του Owen που αναζητά τα στοιχεία ενός «σοσιαλισμού της αγοράς» και όχι προς τις κρατικιστικές αντιλήψεις των Hegel και Marx. Είναι σ' αυτό ακριβώς το σημείο που ο Π.Κ. αποκαλύπτει την πολιτική του θέση, τοποθετούμενος υπέρ ενός δημοκρατικού σοσιαλισμού που θα συνταιριάζει την αποτελεσματικότητα της αγοράς με την δικαιοσύνη που μόνον ένας υπερατομικός μηχανισμός, όπως το κράτος μπορεί να εγγυηθεί (σελ. 110).

Στην δεύτερη ενότητα του βιβλίου του ο Π.Κ. προσπαθεί να τεκμηριώσει την πολιτική του θέση εξετάζοντας διαδοχικά τη λειτουργία και τις δυνατότητες του μηχανισμού αγοράς (κεφ. 8), τον ρόλο του κράτους και τα διάφορα επίπεδα κρατικής παρέμβασης (κεφ. 9), τις βασικές αρχές της κενυσιανής πολιτικής (κεφ. 10), όπως και τις δυσκολίες που συνάντησε η πολιτική αυτή στην δεκαετία του '70 με την εμφάνιση φαινομένων που δεν μπορούσε να προβλέψει ούτε φυσικά ν' αντιμετωπίσει (ύφεση/ανερ-

γία και ταυτόχρονα πληθωρισμός, κεφ. 11). Ο Π.Κ. θέλει να ξεφύγει από τα όρια της παραδοσιακής αντίθεσης αγορά ή κράτος (κεφ. 12-13), και θίγει τις ανεπάρκειες και των κρατικιστικών και των συντηρητικών προτάσεων, αφού και οι δύο αδυνατούν να εξασφαλίσουν μία σταθερή λύση που θα εγγυάται ταυτόχρονα παραγωγική αποτελεσματικότητα και αναδιανεμητική δικαιοσύνη. Δανειζόμενος στοιχεία από την συστημική ανάλυση δείχνει ότι η «πολιτικά φιλελεύθερη μικτή οικονομία» είναι η μόνη συμβατή λύση με τον εντροπικό χαρακτήρα του συστήματος της αγοράς. Γιατί παρ' όλο που η αγορά παράγει φαινόμενα οικονομικής ανισορροπίας και αταξίας, οι μηχανισμοί πειθαρχίας που διαθέτει το ίδιο το σύστημα της πλουραλιστικής δημοκρατίας της επιτρέπουν να διατηρεί μια σταθερή ισορροπία (σελ. 210)³.

Το βασικό σημείο διαφωνίας μας με τον Π.Κ. είναι η απόλυτη ταύτιση της Πολιτικής Οικονομίας με την οικονομική πολιτική, ή, όπως γράφει, «της οικονομικής οντολογίας με την οικονομική δεοντολογία» (σελ. 13). Πρόκειται για μία βασική θέση του συγγραφέα και χρησιμεύει τόσο στην στήριξη της συνέχειας στην εξέλιξη των οικονομικών θεωριών, όσο και στην ανάδειξη του ηθικού τρίπτυχου που χαρακτηρίζει τον κοινωνικό φιλελευθερισμό, σαν βάση για την πολιτική του πρόταση.

Η θέση αυτή έχει πολλούς υποστηρικτές όπως οι ~~Mur~~ ~~dal~~, ~~Robinson~~, ~~Dobb~~, ~~Heilbroner~~ κ.ά. που πιστεύουν λίγο-πολύ όπως και ο Π.Κ. ότι «μία ιδεολογικά και φιλοσοφικά ουδέτερη οικονομική επιστήμη αποτελεί ματαιοπονία» (σελ. 232). Κανείς

όμως από τους προαναφερθέντες δεν φτάνει μέχρι του σημείου να πιστεύει ότι η αντίθετη θέση «εκφράζει μια έλλειψη γνώσης και κατανόησης της ίδιας της πολιτικής οικονομίας» (idem). Εδώ και 165 χρόνια δεν έπαψε ποτέ να υποστηρίζεται η σκοπιμότητα, αλλά και η δυνατότητα, διάκρισης των θεωρητικών από τα πρακτικά οικονομικά ζητήματα. Οικονομολόγοι όπως οι N.W. Senior (1827)⁴, J.S. Mill (1836), J.E. Cairnes (1857), L. Walras (1874), J.N. Keynes (1891), αλλά και νεότεροι όπως οι Robbins (1932), Hicks (1934), Samuelson (1938) δεν στάματησαν να υποστηρίζουν τη δυνατότητα αντικειμενικής ανάλυσης των οικονομικών φαινομένων με αυστηρά γνωστικούς σκοπούς. Γιατί αν δεν υπάρξει πρώτα μία χωρίς αξιολογικά *a priori* σε βάθος μελέτη των οικονομικών φαινομένων για την ανακάλυψη των νόμων κίνησης του οικονομικού κόσμου, πώς μπορούμε να ελπίζουμε ότι μπορούμε να επέμβουμε αποτελεσματικά για να λύσουμε σύνθετα προβλήματα όπως αυτά του πληθωρισμού των δημοσίων ελλειμμάτων και της ανεργίας;

Η ταύτιση «είναι» και «δέοντος» οδήγησε εξ' άλλου τον Π.Κ. σε δύο σφάλματα. Ενώ ο ίδιος επισημαίνει ότι για τους κλασικούς «δεν ισχύουν *a priori* κριτήρια, αλλά μόνον η αρχή βάσει της οποίας ο άριστος ρόλος του κράτους είναι εκείνος που διευκολύνει την αριστοποίηση του αποτελέσματος» (σελ. 41), καταλήγει να αναζητά μία και μόνη θεμελιώδη αρχή οικονομικής πολιτικής, σα να ήταν δυνατόν αυτή να ορισθεί αντικειμενικά. Αυτός είναι πιστεύουμε ο λόγος για τον οποίο αποκρύπτει τις σημαντικότερες διαφορές που υπάρχουν

μεταξύ των «κλασικών» στο επίπεδο των προτάσεων της οικονομικής πολιτικής. Η φιλελεύθερη πολιτική των Smith, Say και Senior π.χ., ήταν εντελώς διαφορετική από την πολιτική κοινωνικών παροχών του J.S. Mill που περιελάμβανε μέτρα όπως: ο περιορισμός του δικαιώματος της ιδιοκτησίας κατά τις κληρονομικές μεταβιβάσεις, η εθνικοποίηση της γης, η επέκταση του δικαιώματος ψήφου στις γυναίκες και στους εργάτες, η δημιουργία εργατικών ενώσεων κ.λ.π.⁵ Αυτή η ηθελημένη εξομοίωση των αρχών οικονομικής πολιτικής του Mill με αυτές του Smith (σελ. 43, 47, 74), αλλά και η εξομοίωση του Walras (που διεκήρυττε φωναχτά τις σοσιαλιστικές του πεποιθήσεις) με τον Pareto (που δεν έκρυβε τις βαθειά συντηρητικές του απόψεις)⁶, πηγάζει κατά τη γνώμη μας, από την μάταιη προσπάθεια του Π.Κ. να υποστηρίξει ότι η συμφωνία στο θεωρητικό επίπεδο οδηγεί αναγκαστικά σε συμφωνία και σε πρακτικό επίπεδο (βλ. και ρητή ομολογία του σελ. 98). Μα εδώ ακριβώς είναι το βασικό επιχείρημα υπέρ της αντικειμενικότητας της επιστημονικής ανάλυσης. Άνθρωποι σαν τον Mill και τον Senior, ή σαν τον Walras και τον Pareto, που συμφωνούσαν ως προς τις θεωρητικές αρχές και τη μέθοδο ανάλυσης των οικονομικών φαινομένων, διαφωνούσαν ριζικά όταν κατέληγαν στο πολιτικό «διά ταύτα». Το ίδιο ισχύει και σήμερα για τους θεωρητικούς του μοντέλου γενικής ισορροπίας. Ενώ ο Arrow τοποθετείται υπέρ του δημοκρατικού σοσιαλισμού, ο Debreu ισχυρίζεται ότι «η ανωτερότητα του φιλελευθερισμού έχει αποδειχθεί μαθηματικά»⁷. Ίσως αν ο Π.Κ. μας έδινε και τις βιβλιογραφικές του παραπομπές (η παράθεση

βιβλιογραφίας στο τέλος δεν αρκεί για να στηρίξει τις απόψεις του γράφοντας και κυρίως είναι άχρηστη για τον μη ειδικό), θα ξέραμε ποιος λέει τι και που, και θα είμασταν σε θέση ν' απαντήσουμε σημείο προς σημείο στις απόψεις του συγγραφέα. Έτσι θ' αποφεύγονταν και οι αυθαίρετες ομαδοποιήσεις οικονομολόγων με αντίθετες απόψεις κάτω από τις επικεφαλίδες «κλασικός, νεοκλασικός, σύγχρονη Πολιτική Οικονομία» (βλ. 38, 42, 67, 129).

Η ταύτιση όμως θεωρίας και πολιτικής οδηγεί τον Π.Κ. σε ένα ακόμη σφάλμα. Αναζητά από τον χώρο της επιστημολογίας της Φυσικής και των Μαθηματικών κριτήρια ελέγχου και επιστημονικότητας για τις οικονομικές θεωρίες, προσπαθώντας ν' αξιολογήσει τη σημασία της «κεϋνσιανής επανάστασης» στην οικονομική επιστήμη (σελ. 156-8), και τα αίτια της κρίσης της κεϋνσιανής σταθεροποιητικής πολιτικής. Οι έννοιες όμως «επιστημονικό παράδειγμα» και «πρόγραμμα επιστημονικής έρευνας»⁸ αφορούν επιστημονικές θεωρίες και όχι πολιτικές αντιλήψεις, όπως είναι η φιλελεύθερη, η κεϋνσιανή και η σοσιαλδημοκρατική οικονομική πολιτική. Δύο τινά μπορεί να συμβαίνουν. Είτε ο Π.Κ. δέχεται ότι οντολογία και δεοντολογία της οικονομικής συμβιώνουν αναγκαστικά, άρα για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των οικονομικών θεωρίων πρέπει να βρούμε άλλα, από τα αυστηρώς επιστημολογικά, κριτήρια, είτε θεωρεί ότι υπάρχει κάπου κάποια «επιστημονική οικονομική πολιτική». Στη δεύτερη περίπτωση το ολίσθημα είναι σοβαρότερο γιατί δεν είναι δυνατόν να υπάρξει επιστημονική θεμελίωση

μιας πολιτικής ιδεολογίας. Όπως υποστηρίζει και η γνωστή θέση της «guillotiné του Hume» «δεν μπορούμε να συμπεράνουμε το τι πρέπει να γίνει από αυτό που υπάρχει»⁹. Μεταξύ της οικονομικής εξήγησης και της πολιτικής απόφασης υπάρχει ολόκληρη η Πολιτική Επιστήμη, που μελετά τους άριστους τρόπους της εξουσίας, και φυσικά υπάρχει και η βούληση της δημοκρατικής πλειοψηφίας. Είναι λάθος να πιστεύεται ότι η ανωτερότητα ενός οικονομικού συστήματος αποδεικνύεται επιστημονικά. Στην αντίθετη περίπτωση θα 'πρεπε ν' αφήσουμε την άσκηση εξουσίας στους επιστήμονες που είναι στο κάτω καθ' ύλην αρμόδιοι! Κατά την γνώμη μας οι οικονομολόγοι πρέπει να εξηγούν και φυσικά να κρίνουν και να συμβουλεύουν. Η άσκηση πολιτικής ανήκει εξ' ολοκλήρου στους πολιτικούς που εκλέγονται και ελέγχονται καθημερινά για την εντιμότητα των προθέσεων τους και για την αποτελεσματικότητα των έργων τους.

Όσο για τις προθέσεις και την αποτελεσματικότητα του Π.Κ., είναι βέβαιο ότι με το βιβλίο του αυτό πέτυχε το βασικό του στόχο. Κατάφερε να δείξει πόσο κοντά βρίσκεται ο κοινωνικός φιλελευθερισμός με τον δημοκρατικό σοσιαλισμό.

Σημειώσεις

1. Myrdal: Το πολιτικό στοιχείο στην οικονομική θεωρία, Robinson: Φιλοσοφία της Πολιτικής Οικονομίας, Παπαζήσης 1971.
2. Βλ. Myrdal, όπ.π., σελ. 44.
3. Ο συγγραφέας αναφέρεται εδώ στις αναλύσεις του Geor-

gescu-Roegen και στις θεωρίες συστημικής ανάλυσης. Για μία αντιπροσωπευτική παρουσίαση της πολύ ενδιαφέρουσας αυτής προσέγγισης βλ., τη συλλογή κειμένων που επιμελήθηκε ο Γ. Χατζηκωνσταντίνου: *Πέρα από την μηχανιστική αντίληψη στην οικονομική θεωρία*, Παρατηρητής.

4. Σε παρένθεση η ημερομηνία πρώτης έκδοσης του βιβλίου όπου υποστηρίζεται η άποψη αυτή. Για την ανάλυση της θέσης αυτής βλ., σχετικά: M. Blaug: *The Methodology of Economics*, Cambridge U.P., 1980, Π. Γέμτου: *Μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών*, Παπαζήσης, 1984, Mingat κ.ά: *Methodologie economique*, PUF, 1985.

5. Mill: *Principles of Political Economy*, Book II Chap. I-II και Book IV Chap. VII.

6. Schumpeter: *History of Economic Analysis*, Allen & Unwin, 1954, σελ. 888.

7. Arrow: «Pladoyer prudent en faveur du socialisme», *Economie et Humanisme*, No 247, Debreu, συνέντευξη στο Figaro-Magazine 10/3/1984.

8. Για τις αδυναμίες του «παραδείγματος», βλ. Kunin-Weaver: «On the structure of scientific revolutions in Economics», *History of Political Economy*, τομ. 3, 1971, σελ. 391-7, Blaug: «Kuhn v.s. Lakatos, or paradigm v.s. research programmes in the history of economics», in *Latsis Method and Appraisal in Economics Cambridge*, 1976.

9. Blaud, *Methodology...*, κεφ. 5 και Γέμτος, όπ.π., σελ. 43-6.

Μιχαήλ Σ. Ζουμπουλάκης